

IRODALMI SZEMLE.

A kalocsai érsekség a renaissance-korban.

Irta: *Érdújhelyi Menyhért*. Zenta, 1899. Kovacevits Ottó könyvd. 8.-r. 288. l.

A majd egykoron megírandó műveltségtörténetünk érdekében is minden monographiát örömmel kell fogadnunk, örömmel és elismeréssel különösen akkor, ha az oly nagy gonddal és utánjárással készült, mint az *Érdújhelyi Menyhérté*.

A munka a kalocsai érsekség történetéből az 1424—1526-ig terjedő kort öleli fel. Buondelmonte János érsek életének és működésének tárgyalásával kezdi a szerző, tehát a tulajdonképeni renaissance koránál valamivel előbb, de ezt nagyon helyesen teszi, mert az előzmények kétségtelenül alapul szolgáltak a későbbieknek. Csak rövidesen mutatja be az Ozorai Pipo családjával rokon, Olaszországból ide szakadt főpapot s nagyjában érinti azokat a zavarokat is, a melyeket az egyházmegyében a fölötte elterjedt huszita-tanok idéztek elő. Ezen a fontos kérdésen azonban csak átsiklik a szerző, még a hazai kútforrásokat is csak töredékesen méltatta figyelemre. Innen a határozatlanság. Például magam is meg vagyok arról győződve, hogy a francziskánusok lehetőleg szépszerivel irtogatták a huszita-eretnekséget — mert hiszen Zsigmond is így akarta és parancsolta — s hogy századrésze sem igaz azoknak a vádaknak, a melyekkel Marchia Jakabot az ellenséges érzelmű írók elhalmozták, de, hogy nem csupán igékkal dolgoztak, mutatja a következő eset is. Marchia előtt 1418-ban Dominici Jánost nevezik ki inquisitornak, a ki nem tud semmire sem menni, mert — ugymond — vas nélkül nem lehet orvosolni. Továbbá, hogy Ujlaki Báliut és Pécsi Tamás huszita érzelmű papok valóban Prágában szívták magukba az új tanokat, az sem bizonyos, csak sejtethetjük, mert a Jireček által is közzé tett bölcsészeti hallgatók matriculájában (1410-ben) ilyen nevű tanulók is vannak. Balázs (Blasius) nemesak mint kamenicai plebános, hanem mint bácsi nagyprépost is huszita érzelmű volt; Marchiával sohasem békült ki, tanait vissza nem vonta, a miért is az inquisitor — életében nem férhetvén a hatalmas emberhez — halála után az ő tetemeit is elégetteté.

Kár, hogy nagyobb gondot nem fordított szerző ezen dolgok kidomborítására is, pedig Fejérnél is több idevonatkozó oklevelet találhatott volna.

Azután a Hunyadi János kormányzósága alatti viszonyokról szól. Élénken rajzolja az érsekség szomorú állapotát s több helyen új adataival a királyi kegyúri jog fejlődését is megvilágítja.

Bőven tárgyalja Várday István érseki működését, a ki nagy szerepet játszott a politikában s a kultúra terén is érdemeket szerzett magának. Érdekes, hogy Mátyás, a ki oly sokszor megbízta őt fontos követi küldetéssel, páratlan módon fáradozik a pápai széknél, hogy kedves embere a bibort elnyerje.

Mátyás uralkodása idejében kerülnek az érseki székre Matusinai Gábor, Handó György, Várady Péter; mindmegannyi tősgyökeres magyar ember, a nagy király híres kancelláriájának kiváló tagjai, a kiket szolgálataikért ilyen módon is jutalmazott, hogy azután még fontosabb diplomaciai ügyek elintézésével bizza meg őket. Ez időben kezdenek a kalocsai érsekségre honvédelmi szempontból is nagyobb súlyt fektetni s Ugrin óta Matusinai az első ember a kalocsai érseki széken, a ki egyszersmind képzett katona is, zsoldosokat tart s Mátyás legnagyobb megelégedésével védelmezi az ország ezen fontos részét a törökök ellenében.

A derék Matusinai helyét a tudós Handó György foglalta el (1478.), a ki hazánkban a renaissance-kor egyik legkiválóbb alakja. A pécsi prépostságban több mint 300 drbból álló szép könyvtára volt, a mi abban az időben magános embereknél a ritkaságok közé tartozott.

Szerző munkájának legsikerültebb része az, a melyben Várady Péterről szól. Aminek a munkában oly nagy hiányát érezzük, itt már szorosabb a kapcsolat az országos ügyekkel. Egész terjedelmében közli — főképen Fraknoi után — Várady tragikus sorsát, a melybe őt vigyázatlansága s a királylyal szemben tanúsított ellenzékiekedése döntötték. Ebben a tekintetben méltó ellenfele volt a nyakas főpap urának, de az ő fején nem diszlett egy hatalmas ország koronája, tehát el kellett buknia. Nagyon valószínű, hogy Mátyást az érsek ellenségei tévesztették meg s ha a királyban nem ing meg a bizalom s inkább a Várady tanácsaira hallgat, úgy — mint a következmények is bizonyították — jobban biztosíthatta volna János herezeg számára a trónt.

Mátyás halála után a törökök mindinkább veszélyeztették az ország déli vidékét, a miért is a kalocsai érseki szék betöltésénél oly tényezők nyomódnak előtérbe, hogy az illető főpapok esetleg saját vagyonukkal is hozzájárulhassanak a honvédelem biztosításához. Várady után következett Geréb László, majd a nagy ősök ivadéka, Frangepán Gergely, mindkettő dúsgazdag főúr, a kik azonban — mint tudjuk — egyházi s világi téren is kiváló alakok.

1520. augusztusában halt meg Frangepán, épen akkor, a mikor

a Dunavidék nem volt többé már biztonságban. Még halálos óráján is az ország védelméről gondoskodik s nagyobb összegeket hagy a várak erősítésére és jó karban tartására. 1523-ban szomorú emlékű nemzeti hősnök, Tomory Pál ül az érseki székre. Mint Váradynál, itt is meglátszik szerzón Fraknói hatása, mert tágabb mederben s igazi melegséggel tárgyalja az eseményeket. Azt hiszem, hogy még többet is tud Erdújhelyi erről a mi kedves Cseri basánkról, de nem mert a szűk mederből kimozdulni.

Szerző munkája további részében szól a káptalanokról, az apátságokról, prépostságokról s egyéb kolostorokról, végül az iskolákról, könyvtárakról és az érsekségnek a mohácsi vész előtti plébániáiról, a hol is sok és fontos adattal gyarapítja műveltségtörténeti ismereteinket.

A munka a szerző nagy szorgalmáról tesz tanuságot. A hazai források mellett a vatikáni levéltárból is — személyes kutatásai alapján — igen sok adatot gyűjtött össze s mindezeket kifogástalanul kritizálja és csoportosítja. Irálya komoly s mégis könnyed és folyékony, a mit történetíróink oly sokszor nélkülöznek. Csak egy nagyobb kifogásom van: nevezetesen igen szűk határok között mozog, a fontosabb egyházi dolgokon nem mer túl menni, a részletektől fél s ha itt-ott Fraknói szép munkái csábítják is, csakhamar régi hibájába esik, a mi azután bizonyos hidegséget kölcsönöz a munkának. Összehasonlíthatatlanul jobban oldotta volna meg feladatát, ha szorosabb kapcsolatot létesít vala az ország egyetemes történetével. Így nagy nemzeti történetünknek csak olyan elszigetelt része a munka s a nem historikus olvasó valójában sohasem képzelheti bele magát azon korba, a melyet a szerző eléje tár.

Dr. Gombos Albin.